

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet

dr. Csordás Eörs

**VALLÁSKÜLÖNBSÉG KÉRDÉSE A HÁROM MONOTEISTA
VILÁGVALLÁSBAN**

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
KATOLIKUSOK ÉS MUSZLIMOK KÖZÖTT
A 21. SZÁZADI
EURÓPÁBAN

című PhD értekezésének tézesei

Budapest, 2009

Problémafelvetés

A politikában, az egyházakban és az egyházi közösségekben, de általában a társadalomban csak az utóbbi években tudatosult a muszlimok számának növekedése Európában. Valójában nem új jelenség az iszlám megjelenése ezen a kontinensen. Az iszlám szinte villámgyors terjedése Mohamed halálát követően először az Ibériai félszigetet érintette (mai Spanyolország, Portugália). Ám az arabok hamarosan megjelentek Dél-Franciaország vidékein is, ahonnan a kereszténység lassan visszahódította (reconquista) az említett területeket.

Az oszmán-törökök hódítása és általuk az iszlám vallás Konstantinápoly eleste után a 15. században érte el a Magyar Királyság határait, majd Nándorfehérvár elfoglalásával vetette meg lábát Magyarországon. Ettől kezdve állomásoztak török csapatok magyar területeken. Tartós berendezkedésükre végül a mohácsi vész, majd Buda eleste teremtett lehetőséget. A 150 éves török uralom mégsem jelentett vallási keveredést. Részben a nemzeti öntudat, részben a keresztény hit, de a kultúra is (nyelv, népi szokások stb.) többnyire visszatartotta a lakosságot az ilyenfajta házasságtól.

Noha a török előnyomulást Bécs kétszer is megfékezte, az idők folyamán Dél-Európa népei közül többen önként csatlakoztak az iszlámhoz, így a pomákok Bulgáriában, Görögországban és Makedóniában, továbbá az albánok és nagyszámban a bogumilok. Minél inkább közelednek ma ezek az országok az Európai Unióhoz, annál inkább része lesz az iszlám egész Európának.

Kulturális-etikai szempontból az iszlám népesség Európában nem egységes eredetű. Alapvetően a muszlimok három csoportja különböztethető meg:

- 1) A Kelet- és Dél-Európai muszlimok Albániában és Oroszország tatároktól lakta területén, Törökország Európai vidékén, Bulgáriában, Macedóniában, valamint Koszovó és Bosznia-Hercegovina tájékán élő muszlimok, akik már bizonyos európai kultúra, és vallási hagyomány hatása alatt állnak;

- 2) Azok a muszlimok, akik az 1950-es, 60-as években Törökországból, Marokkóból, Tunéziából, Jugoszláviából, az egykori gyarmatokról, mint vendégmunkások jöttek. Ezek közé számíthatjuk még a polgárháborúk elől menekülteket (Libanon, Afganisztán, Bosznia, Koszovó);
- 3) Végül, bár kicsiny, de mégsem elhanyagolható csoport, akik letették a muszlim hitvallást, mindenekelőtt asszonyok, akik muszlimokhoz mentek feleségül.

Dél- és Közép-Európában (így Magyarországon is) kultur-etikai oldalról az iszlám főleg török irányzatú. Spanyolországban és Franciaországban ezzel szemben az észak- és nyugat-afrikai iszlám a jellemző. Angliában főleg a gyarmati országokból beköltöző (többségében India, Pakisztán) muszlimokkal találkozhatunk. A mintegy 15 millió muszlim jelenléte nagy problémát jelent.

A dolog természeténél fogva nem elsősorban az *egymás mellett* élés a nehézség (az is), de legfőképpen az *egymással* élés, azaz a keresztények (katolikus, ortodox, protestáns) és a muszlimok közötti házasság.

A Dél-Európai Püspöki Karok elnökeinek 7. találkozásán Nagyváradon a vegyesházasság volt a téma. Az üléseken Erdő Péter bíboros a CCEE elnöke és Vinko Puljić bíboros, sarajevói érsek elnököltek. A résztvevők között a következő hét püspöki konferencia képviseltette magát: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Görögország, Románia, Szerbia-Montenegró-Macedónia és Törökország.

A téma nagyon fontos volt, hiszen ezeken a vidékeken már évszázadok óta katolikusok, ortodoxok és muszlimok élnek egymás mellett, és így természetes, hogy elég gyakran fordulnak elő vegyesházasságok. Ám tekintettel a legújabb kor népvándorlásainak különböző változataira (üldöztetés, gazdasági szerencsepróbálás, családegyesítés, háború előli menekülés stb.) a különböző kapcsolatok folytán létrejövő vegyesházasságok (vallási, kulturális, népfaji stb.) Európa többi országait is érintik.

A megbeszélések folyamán a jelenlévő püspökök nem láttak különösebb nehézséget, legalábbis tanbelileg, a rítusközi vagyis egy latin és egy egyesült keleti katolikus közötti házasság esetében.

A katolikusok és ortodoxok esetében közös hittani alapokról lehet beszélni, ám a szentség értelmezésében a teológusok véleménye eltérő és ez a házassági beleegyezés értékelését és szilárdságát befolyásolja. Ennek hatását különösen érezni lehet az egyházak bírói gyakorlatában.

Noha a résztvevők haladást emlegettek a protestáns testvéreinkkel folytatott párbeszédben, ám teológiai szempontból a nézetek még mindig távol állnak egymástól. Ma is vannak olyan egyházas jellegű közösségek, ahol még az is előfordul, hogy a katolikus felet ismét megkeresztelik, mert a katolikus keresztséget nem fogadják el érvényesnek.

Egyre inkább növekszik a valláskülönbséggel, vagyis katolikus és megkereszteletlen akatolikus között kötött házasságok száma. Legtöbbször muszlim a partner, de előfordul olyan eset is, hogy muszlím megy férjhez katolikushoz. Ez utóbbi ritkább eset. A tapasztalatok nagyon eltérőek. Különös hangsúlyt kapnak az etnikai különbségek, és ez sokszor még a vallásnál is fontosabb kérdéssé válik. Noha a tanácskozás résztvevői mind tapasztaltak pozitív példákat is, mégis felhívták a figyelmet a veszélyekre. Ilyen veszélyek: a vallási közömbösség, a gyakori válások, a katolikus fél függővé lesz a muszlim férj családjától, az iszlám tanítás különböző értelmezéséből fakadó erőszak, a saját családtól történő izolálás, identitás-zavar, a gyermekek nevelésének problémái. Záróbeszédében Erdő Péter bíboros a CCEE elnöke rámutatott, hogy „A vegyesvallás problémája továbbra is központi kérdés marad úgy a ökumenikus párbeszédet illetően, mint a kánoni jog normáinak a lelkipásztori élet mindennapjaiban történő helyes alkalmazásánál.”

Éppen ezért, elkerülhetetlenül fontos a vegyesvallást illetően kiemelni a valláskülönbség kérdését, különös tekintettel a katolikus – muszlim házasságot tekintve.

Következtetések

Az Európai Püspöki Konferenciák 2007-ben Fatimában tartott megbeszélésével kapcsolatban, hogy a házasság és család helyzete a 21. század hajnalán Európában válságos helyzetbe került. A püspökök leginkább helyzetjelentést adtak és csak itt-ott hívták fel a figyelmet a válság okaira. A Dél-Európai Püspöki Karok elnökeinek 7. találkozásán Nagyváradon a válság okai közül a küldöttek kiemelték a vegyesházasságok problémáit, a vegyesházasságok nehézségei közül kiemelve a valláskülönbség kérdését (megkeresztelt katolikus és megkereszteletlen akatolikus házassága), és azon belül a katolikus-muszlim közötti házasságot.

1. Látnunk kell, hogy miként vélekedik a három monoteista világvallás a vegyesházasság kérdéséről. A rabbinátus kizárólag zsidó-zsidóval kötött házasságát ismeri el érvényesnek. A kereszténységen belül a katolikus egyház a másik fél kereszteletlen voltát ugyan akadálnak tekinti, de, mint minden más egyházjogi akadály alól, ez alól is kérhető felmentés. Az iszlámban más szabály érvényes a férfiakra és a nőkre. A férfiak ideális esetben csak muszlimával házasodhatnak, de szükség esetén a könyvek (zsidók és keresztények) népéhez tartozó nőkkel is. Muszlima azonban csak és kizárólag muszlimmal köthet házasságot.

2. Az egyházjogi akadály (disparitas cultus) alól adandó felmentésnek szigorú feltételei vannak. a) Az ordinárius részéről *megfelelő és ésszerű ok* szükséges. Ilyen ok lehet a missziós terület, ahol a katolikus fél a felmentés hiányában a házasságkötés lehetőségétől lenne megfosztva, noha a tapasztalat azt mutatja, hogy éppen ilyen vidékeken a keresztények nagyobb öntudattal rendelkeznek. Élesebben van emlékezetükben az Írás szava: *Mert az Örökkévaló, a te Istened, emésztő tűz, féltve őrködő Isten* (MTörv 4,24). A „keresztény” Európában egy hamis toleranciát hirdetnek, amely többnyire a tudatlanságot és a közömbösséget takarja. Ez a hamis tolerancia sem nem megfelelő, sem nem ésszerű ok a felmentés megadásához. b) A katolikus fél részéről *ígéreteket* kell tenni. Ezek az ígéretetek nem lehetnek üres szavak, hanem megtarthatásukhoz komoly alapokra van szükség. Ahhoz, hogy ezek a komoly alapok fennállnak-e, elengedhetetlenül szükséges, hogy a katolikus fél tisztában legyen az iszlám házasság

tulajdonságaival és azok kikényszeríthetőségével a muszlim fél részéről. c) A muszlim félnek *tudnia kell a katolikus fél ígéreteiről*. Nem elégséges, hogy ismerete legyen ezekről az ígéretekről, bár annak kinyilvánítása, hogy ezekbe az ígéretetekbe beleegyeznek, sajnos nem biztosíték. A muszlim félnek vallási kötelessége, hogy a *takiya*-t gyakorolja, azaz disszimuláljon, vagyis a „békesség kedvéért” úgy tegyen, mintha beleegyezne mindabba, amit a katolikus fél ígér, ám szívében (és a gyakorlatban) ezt nem hagyhatja jóvá. d) A közreműködő kötelessége felkészíteni feleket a házasságra, azaz mindkét féllel ismertetni az egyház tanítását a *házasság lényeges elemeiről és lényegi tulajdonságairól*; másrészt a közreműködő nem hanyagolhatja el a katolikus felet tájékoztatni az iszlám tanításáról a *házasságról és annak tulajdonságairól*.

3. A katolikus és iszlám tanítást illetően nincs ellentmondás abban, hogy házasságot csak férfi és nő köthet. Ám ellentmondás van a nőnek a házasságban betöltött szerepét illetően. Az iszlámban a nő kvázi szexuális eszköz. Ugyancsak ellentmondás áll fenn abban a kérdésben, hogy a házasság monogám kapcsolat lenne. Az iszlám értelmezés szerint egy férfinak akár négy felesége is lehet (szimultán). A házasság az egyház értelmezése szerint a közjót érintő (*bonum publicum*) intézmény, míg az iszlámban magánszerződésről van szó. Ebből következik az is, hogy a férfi és a nő kapcsolata – a katolikus egyház tanítása szerint – felbonthatatlan szövetség, ezzel szemben az iszlámban ez a magánszerződés (a férj részéről) minden hivatalos eljárás nélkül felbontható. Az asszonynak válás esetében bíróhoz kell fordulni.

4. A katolikus tanítás értelmében a házasság természeténél fogva az önmagában a gyermekáldásra alkalmas cselekedetre irányul. Ebben nem különbözik a két vallás tanítása. Az utód nevelésével kapcsolatban azonban nagy eltérés van. Az iszlámban az anyát csupán a gyermek gondozása illeti meg, ám még ettől is elzárhatja a férfi. A gyermek képviseleti joga az apáé. A kereszténység egyenlő jogokat ad a szülőknek a nemre való tekintet nélkül.

5. A hűséget illetően a katolikus részről egyértelműen fennáll a kötelezettség mindkét fél részéről. Az iszlámban a hűség elméletileg kötelezi a feleket (az

asszonyt a férjéhez, a férjet a feleségeihez), ám az un. *mut'a* vagyis időre kötött házasság gyakorlatilag megoldást ad a férfinek a hűtlenkedésre.

Mindezeket az ellentéteket megfontolva, a keresztény fél érdekeit és javát szem előtt tartva, ajánlott a felmentés elhalasztása addig, míg bebizonyosodik, hogy a katolikus fél a teendő ígéreteket valóban betarthatja.

A téziseink semmi szín alatt nem kívánják a kereszténység és az iszlám közötti dialógust nehezíteni. Sőt, a párbeszédnek folytatódni kell, amint XVI. Benedek pápa 2005. augusztus 20-án a kölni ifjúsági találkozón hangsúlyozta: „A vallásközi és kultúrát érintő párbeszéd a keresztények és muszlimok között nem szabad, hogy egy szezonális jelenség legyen. Tény ugyanis, hogy olyan fontos kérdéstről van szó, amelytől a jövőnk függ.”

A témában megjelent publikációim

CSORDÁS E., *Párbeszéd az iszlámmal*, Budapest 2001.

CSORDÁS E., *Házassági perek: Gyakorlati eljárás*, Budapest 2002.

CSORDÁS E. – PORVAN I. S., *A valláskülönbség akadály*, Budapest 2003.

CSORDÁS E., *A valláskülönbség akadály a katolikusok és a muszlimok között*.
Budapest 2008.

CSORDÁS E., *A vegyes vallású házasság egy különös esete*, in *Kánonjog* 11
(2009) 99-111.